

Příloha 7: Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta

Fakulta sociálních studií

Habilitační obor

Sociální psychologie

Uchazeč

Mgr. Sylvie Graf, Ph.D.

Pracoviště

Psychologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.

Habilitační práce

Češi a jejich sousedé: primární a sekundární přenos vlivu meziskupinového kontaktu na postoje v pěti zemích střední Evropy

Oponent

Prof. PhDr. Zbyněk Vybíral, Ph.D.

Pracoviště

Fakulta sociálních studií

Text posudku (rozsah dle zvážení oponenta)

Na úvod:

Sylvie Graf předkládá v habilitační práci zčásti stručnější zpracování toho, co obsáhla nedávno vydaná monografie „Češi a jejich sousedé: Meziskupinové postoje a kontakt ve střední Evropě“ (Praha: Academia, 2015). Překrytí textu habilitačního spisu s monografií, ale i s disertační prací uvádí dostatečně v Předmluvě. Habilitační práce přináší také dosud nepublikovanou výzkumnou studii, a to na stranách 141–181. Každá z výzkumných kapitol obsahuje své vlastní Shrnutí a práce je zakončena závěrem nazvaným literárně: „Češi a jejich sousedé“. Za obsáhlost Seznamu literatury si autorka zaslouží pouze aplaus a uznání. Celá habilitační práce je poznamenána výzkumnou prací autorky (a kolektivu), a to doslova na každé straně. Kdybychom si dali tu práci, spočetli bychom v práci několik set výzkumně podložených tvrzení a zjištění, závěrů potvrzujících shodu, ale i neshodu s historickými teoriemi (např. Allportovými, s teorií sociální identity nebo sebekategorizace), shodu i neshodu s nedávnými výzkumy a metaanalýzami výzkumů. Na řadě míst prezentuje autorka doložená zjištění, jež jsou, anebo také nejsou v souladu s očekáváním, které jako mimořádně obeznámená výzkumnice v dané oblasti měla. Především neshody s výzkumným očekáváním vždy stručně interpretuje, resp. nabízí – a to vždy velmi střízlivě (opatrně) – možné vysvětlení.

Vyjádření k teoretické části: Mám tuto část habilitační práce za zcela srozumitelnou. Krok za krokem sledujeme vytváření pojmově konceptuálního předpolí pro následné výzkumy. Čtenář nezůstává na pochybách o tom, co je předmětem výzkumu; co autorka považuje za primární, a co za sekundární přenos vlivu; co je tzv. kontaktní teorie; tzv. zprostředkovaný kontakt atd. Představuje výsledky metaanalýzy stovek výzkumů, přihlašuje se k potvrzení pozitivního vlivu interakcí mezi členy různých skupin na redukci předsudků, vede diskusi s Allportem formulovanými moderátory tohoto vlivu (s tzv. nezbytnými podmínkami), probírá roli proto/typičnosti člena skupiny; nebo pravděpodobnější zobecnění negativního kontaktu s jednotlivcem (na rozdíl od pozitivního kontaktu).

Výzkumná část habilitační práce začíná na straně 45 a rozdělena na přehlednou prezentaci uskutečněných výzkumů. Metody a postup výzkumu obsahují vše potřebné. Dobře jsou popsány moderátory vlivu; umožňují posléze finální zhodnocení *hypotéz o moderaci* a

přiznání relativně nízké *variability moderačních proměnných* v závěrečném shrnutí (s.180 – 181).

Autorka výzkumem zjistila, že čím podobněji lidé vnímají cizince z různých národů (mají obdobné předsudky), tím silněji lze předpokládat, že si postoj k těm, s nimiž mají kontakt, přenesou na ty, s nimiž se nekontaktují.

Autorka tvrdí, že její výzkumy naznačují možnou zobecnitelnost obdobných postojů ke kulturně blízkým národům a že tyto postoje se mohou přenášet (zkušenost se Slováky a postoje k nim na postoje k Polákům – i bez zkušenosti s nimi) a že tyto přenosy jsou v případě kulturně blízkých národů silnější než přenosy zkušeností k tzv. kulturně vzdálenějším lidem. Dobrá zkušenost Čechů se Slováky přesto může mít vliv na postoje k Němcům a Rakušanům. – Zdá se, že lidé s otevřenou myslí a malým množstvím meziskupinových předsudků smýšlejí obdobně a s menší předsudečností i o cizincích, s nimiž se nekontaktují.

Zda výzkum skutečně nepřinesl „statisticky významný výsledek, jak ukazuje hodnota rozdílů mezi chí-kvadráty a hodnota Cohenova d “, jak píše autorka, zde neposuzuji; nejsem odborníkem na statistiku.

Za vysoce **inspirativní a zajímavá** můžeme v práci považovat mnohá tvrzení a zjištění. Například ve 3. kapitole zjištění, že čím větší rozdíly ve stereotypech o vlastním a sousedním národu respondenti vykazovali, tím menší míru vřelosti pociťovali k národu vlastnímu. A také zjištění, že lidé, u nichž mezi stereotypy vlastní a sousední země není velkého rozdílu, mají pozitivnější vliv k vlastní zemi. (Autorka o něco dál vyslovuje inspirativní myšlenku o tom, že identifikace s vlastním názorem může člověku vytvářet *bezpečné zázemí*, z něhož se lépe hodnotí jak vlastní národ, tak i národy sousední – viz s. 97.)

Za velmi inspirativní pokládám tvrzení, že vliv pozitivního a negativního kontaktu na vytváření meziskupinových postojů se vyrovnávají, protože negativní zkušenosti sice zobecňujeme rychleji (?), ale na druhou stranu máme více pozitivních (=ne tak zobecňovaných; viz strany 134 – 135).

Dobrově aktuální jsou pasáže o multikulturalismu (jeho souvislostech s teorií sekundárního přenosu vlivu...) a za adekvátní pokládám povzdech nad tím, že opravené závěry Putnamových tvrzení o menší důvěře tam, kde žijí lidé v etnické diverzitě, se již nedostaly do titulků – na rozdíl od původních bulvárně (a politicky) vděčných simplifikací.

Drobné jazykově stylistické náměty:

Kumulace substantiv již v názvu práce (přenos vlivu kontaktu na postoje) je explicitně přesná; přesto chci upozornit na dvě „věci“. 1. Na ne zcela samozřejmé asimilování do „myšlenkové mapy“ čtenáře v konotačním teritoriu, kde slovo „přenos“ má konotace psychoanalytické. Zvažoval bych slova: přenášení, přenesení. 2. Autorka posléze sama zjednodušuje toto navršení substantiv na jednodušší „přenos kontaktu“ (např. s. 141), namísto explicitního sousloví „přenos vlivu kontaktu“. Věcný, až úsečný styl (jako by se řídil místy krédem „ani slovo nazmar“) vede místy i k dalším zjednodušeným souslovím. Nejspíše bych se zamyslel nad tím, zda nelze nahradit sousloví „zlepšování předsudků“ jiným (?), nebo sousloví „redukce hrozby“ psát vždy pečlivě a přesně ve znění: „redukce úzkosti z hrozby“.

Vím, že není snadné popisovat výzkum (ani teoretické modely) s omezeným počtem slov tak, abychom byli stále přesní a nevolili zbytečně slova, ale ještě jedna poznámka: Termín „primární“ je použit v názvu pro „přenos vlivu“ (primární přenos, sekundární přenos), v textu pak zhusta pro skupinu (primární nečlenská skupina) – toto dvojí přívlastkování činí na některých místech četbu náročnou. Nicméně mohu shrnout, že:

po formální stránce je habilitační práce mimořádně pečlivě provedená.

Na práci je znát, a to doslova na každé straně, vysoká publikační erudice a zkušenost autorky. Z tohoto hlediska je práce výjimečně zdařilá. Jednoznačně rozšiřuje a precizuje naše poznání v dané oblasti sociální psychologie.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

1. Mohla by autorka vysvětlit rozdíl mezi identifikací s vlastním národem, oblibou vlastního národa a sympatiemi k vlastnímu národu? Zjistila mezi „identifikací“ a „oblibou“ skutečně kauzální jednosměrný vztah, o němž by svědčilo její tvrzení (s. 75): „Čím více vlastní identifikace s vlastním národem, tím větší obliba vlastního národa“?
2. Myslí si autorka, že by dávalo smysl zkoumat skupinu respondentů s generalizovanou předsudečností (či tzv. zobecněným předsudkem) v experimentálním designu? Mohl by takový výzkum přinést zjištění, která by v něčem korigovala autorčina zjištění o primárním i sekundárním přenosu meziskupinového kontaktu?
3. Na základě čeho se autorka domnívá, že (naše) společnost sankcionuje projevy předsudků a že respondenti v jejím výzkumu mohli být v jejich (jak tvrdí na stranách 104 – 105)?
4. Mohla by autorka objasnit své závěrečné tvrzení z literárně pojatého závěru práce o uchylování se k *vytváření analogií* tam, kde lidé nemají možnost vycházet ze svých zkušeností (s. 187)? Jinými slovy, může tuto myšlenku i na základě svých výzkumů považovat za univerzálně platný sociálně psychologický aspekt našeho chování?
5. Ve shodě s Pettigrew a Troppovou (2011) zjistila autorka, že starší lidé mají lepší postoje k příslušníkům sousedních národů. Lze uvést podrobněji? Umožňoval vzorek respondentů toto tvrzení?

Závěr

Habilitační práce dr. Sylvie Graf „*Češi a jejich sousedé: primární a sekundární přenos vlivu meziskupinového kontaktu na postoje v pěti zemích střední Evropy*“ **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Sociální psychologie.

Brno, dne 15. února 2016